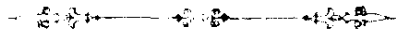

Год. IX. 1-й декемврий 1902 г. Книжка X.

Българска Сбирка.

Народнитѣ имена на мѣсецитѣ у българтѣ.

Отъ А. П. Стойловъ.—Солунъ.

Познато е, че имената на мѣсецитѣ, които се употрѣбаватъ въ книжнината ни, както и въ повечето европейски литератури, сж заимствувани отъ римлянитѣ. Едни отъ тѣхъ сж получили имената си по имената на нѣкои римски божества: отъ името на богъ Янусъ — януарий, отъ Фебрусъ — февруарий, отъ Марсъ — мартъ, отъ богинята Юнона — юний, на които божества тѣ принасяли жертва прѣвъ казанитѣ мѣсеци; други носятъ названията на тѣхни владѣтели; отъ Юлий Цезаръ — юлий, отъ Августъ — августъ; трети се нарекли така по реда, що вемали слѣдъ другитѣ мѣсеца: септемврий, октомврий, ноемврий, декемврий (седми, осми, девети, десети), и най-сетнѣ тоже римски сж и названията априлъ и май (aprilis, majus). Заедно съ прѣводитѣ на черковнослужебнитѣ книги отъ грѣцки на старобългарски езикъ минаха въ книжнината ни тия названия, защото ги употрѣбавали и грѣцитѣ. Отъ насъ посредствомъ черковнитѣ книги заеха ги и словенци, и сърби, и руси. Днесъ отъ славянскитѣ народи употрѣбаватъ римскитѣ мѣсечни имена: българитѣ, сърбитѣ, словенцитѣ и руситѣ, а малоруситѣ, хърватитѣ, чехитѣ, поляцитѣ и лужичанитѣ — старославѣнскитѣ. Така мѣсечнитѣ названия по редъ отъ януарий сж у *малоруситѣ*: 1. сичен, 2. люты, 3. березовол, 4. квѣтен, 5. травен, 6. червец, 7. липец, 8. серпен, 9. вресен, 10. пазернык, 11. листопад, 12. студен; у *хърватитѣ*: 1. sijcaj¹⁾, 2. veljac, 3. ozujak, 4. travan, 5. svi-banj, 6. lipanj, 7. srpanj, 8. kolovéz, 9. rujan, 10. listopad, 11. studen, 12. prosinac; у *чехитѣ*: 1. leden, 2. únor, 3. brezen, 4. duben, 5. kveten, 6. červen, 7. červenec, 8. srpen, 9. září, 10. říjen, 11. listopad, 12. prosinec; у *поляцитѣ*: 1. styczen, 2. luty, 3. marzec, 4. kwiecień, 5. maj, 6. czerwiec, 7. lipiec, 8. sierpień, 9. wrzecień, 10. październik, 11. listopad, 12. grudzień. У *лужичанитѣ* сж като у поляцитѣ. Макаръ сърбитѣ, словенцитѣ, руситѣ да не употрѣбаватъ въ книжнината народнитѣ названия, у народа или сж запазени

¹⁾ Курсивно с чети r, s—ж, r—рж, n—неко н.

повечето отъ старитѣ названия, или сж именувани споредъ главния празникъ въ мѣсеца, или по врѣмето, или пъкъ по домашнитѣ работи, що се вършатъ прѣзъ мѣсеца, досущъ тѣй, както и у насъ²⁾.

Не може да се не съжалева, какъ така нашитѣ първи книжовници не замѣстиха римскитѣ имена на мѣсецитѣ съ народнитѣ, така хубави и понятни за народа, както ще видимъ. Наистина, въ най-старитѣ ни паметници отъ IX до XV в. често се срѣща, щото покрай римскитѣ, споменватъ се и старобългарскитѣ, — обстоятелство, което ни краснорѣчиво говори, какъ книжовницитѣ сж били принуждавани покрай римскитѣ да поставятъ старобългарскитѣ, които народа си разбиралъ и разбира до днесъ. Важно е, че римскитѣ мѣсечни имена си оставатъ и до днесъ само въ книжнината ни, а народътъ въ живота си употребява народнитѣ.

Напразно е вече да се мисли да се повърнатъ въ книжнината ни старобългарскитѣ названия на мѣсецитѣ, ала тѣхното изучаване хвърля голѣма свѣтлина по нѣкои въпроси изъ славистиката и археологията. Кои именно отъ старославянскитѣ мѣсечни названия сж запазени до днесъ у българския народъ и кои сж замѣстени съ римски или новосъздадени възъ основа на празници, врѣмето, домашни работи и др. нѣща, ще бжде прѣдметъ на тая ми статия.

Първиятъ отъ нашитѣ книжовници, който оповѣсти българския народъ за забравенитѣ му домашни мѣсечни названия, е *Г. Раковски*³⁾. Отъ едно пергаментно евангелие, писано въ *Тичиа*, той прѣписа старобългарскитѣ имена на мѣсецитѣ и помѣсти въ книгата си, като подкани събирачитѣ на народни умотворения да записватъ и такива имена. — Слѣдъ двѣ години *Д. Каравеловъ*⁴⁾ по програмата на цитуваното съчинение отъ Н. Сахаровъ наведе сящитѣ старобългарски мѣсечни имена съ прибавка още по едно име на януарий — *ловзаецъ*, на февруарий — *велича*, на мартъ — *ладжу*, на юний — *свиванъ*, на юлий — *сърпанъ*, на августа — *коловозъ*, на декември —

²⁾ *Н. Сахаровъ* Сказанія русскаго народа, Спб. 1849 г., VII кн. 1 сл.; *Fr. Miklosich*, Die slavischen Monatsnamen въ „Denkschriften der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften — Philosophische — Historische klasse“, Band 17, Wien, 1868 г. 1—32 стр., *А. Н. Веселовскій*, Разысканія въ области русскаго духовна стиха, I 60 стр. и др.

³⁾ Показалець, Одесса, 1859 г. 20—21 стр.

⁴⁾ Паметници народнаго быта болгаръ, М-ва 1861 г. 172, 183, 188 ит. стр.

просенецъ. Покрай старобългарскитѣ, полскитѣ, рускитѣ и ма-
лорускитѣ той наведе и много отъ новобългарскитѣ.

Отъ втората половина на миналото столѣтие въ нашитѣ
календарчета покрай римскитѣ мѣсечни названия, почватъ да
се поставятъ въ скобки и старобългарскитѣ.

На научна основа разгледа славянскитѣ мѣсечни имена
Д-ръ Фр. Миклошичъ въ наведеното по-горѣ съчинение,
като ги раздѣли на четири вида, споредъ основното имъ зна-
чение, а именно: 1) мѣсечни названия отъ растителното цар-
ство, 2) мѣсечни названия отъ животното царство, 3) мѣсечни
названия споредъ природни явления и 4) мѣсечни названия
споредъ домашни работи⁵⁾.

За важността на новобългарскитѣ мѣсечни имена първи
обърна внимание въ нашата книжнина г. *проф. Милетичъ*⁶⁾.
Днесъ въ книжнината ни има събранъ доста материалъ отъ
всички почти мѣста на обширното ни отечество, та можемъ
вече да знаемъ приблизително, кои отъ познатитѣ старобъл-
гарски мѣсечни имена: *просиньць* (януарий), *сѣчьнь* (февруа-
рий), *соухъинъ*, *лъжодѣкъ* (мартъ), *брѣзынь*, *брѣзокъ*, *брѣ-*
зозокъ (априлъ), *трѣвьнь*, *лѣтънь* (май), *изокъ*, *сѣнокосъ*
(юний), *чръкънь* (юлий), *зарекъ* (августъ), *родѣнь*, *врѣвьнь*
(септемврий), *листопадъ* (октомврий), *гродьнь* (ноемврий),
стоудень (декемврий) сж запазени и какви нови срѣщу тѣхъ
сж образувани. Л. Каравеловъ съобщи тия народни мѣсечни
имена: *голѣминъ*, *голѣмъ сѣчко*, *студениятъ* (януарий),
малки сѣчко, *сѣчко* — сѣчко сѣче, марта дере, априлъ кожи
продава — (февруарий), *баба марта* (мартъ), *Гергьовскиятъ*
(априлъ), *лѣтенъ*, *Костадиновскиятъ*, *май* (май), *Петров-*
скиятъ, *сѣнокосъ* (юний), *Илинскиятъ*, *горешникътъ* (юлий),
Богородиченскиятъ, *Успѣнскиятъ*, *жътварскиятъ* (августъ),
Кръстовденскиятъ, *гроздоберъ*, (септемврий), *Димитров-*
скиятъ, *есенскиятъ* (октомврий), *Архангелскиятъ* (ноемврий)
и *Никулденскиятъ*, *коложегъ* (декемврий). — Въ Ахж-Челе-
бийско, по съобщение на *Ст. Н. Шишковъ*, мѣсецитѣ се
именуватъ: *гулѣминъ* (януарий), *малькинъ* (февруарий), *мар-*
та (мартъ), *лоашку* (априлъ), *Йочку* (май), *Тодороскъ*

⁵⁾ Ср. рефератъ на на г. *Проф. Милетичъ*, Д-ръ Францъ Миклошичъ
и славянската филология, отд. отп. отъ Сборникъ за нар. ум. и пр. V кн.,
1891 г. София, 97 стр.

⁶⁾ СПСл. XXIII—XXIV 937 стр.; ср. Сборникъ за нар. ум. и пр. II, 206 стр.

(юний), *Петрускъ* (юлий), *йъгусъ* (августъ), *руѣнъ* (септемврий), *Димитрускъ* (октомврий), *Геръгйовскъ* (ноемврий), *Никулдукъ* (декемврий⁷⁾). Сжщитѣ имена, каквито съобщава Л. Каравеловъ, споредъ главнитѣ правдници прѣвъ мѣсецитѣ, сж употрѣбаватъ и въ Сѣверозападна България, само че на юний се казва *русалски мѣсецъ*⁸⁾. Въ с. Бѣльово (Пловдивско) на априлъ се казва *лъжи-трѣв*: „сечко сече, марта дере, *лъжи-трѣв* кожи продава“⁹⁾. Въ Х.-Елеско на февруарий казвали *малкинъ* или *малкоманъ*, на априлъ — *лъжко* и на августъ — *ягустъ*, Другитѣ названия били споредъ главния праздникъ прѣвъ мѣсеца¹⁰⁾. — Въ Охридско и Дебърско и въобще въ цѣла югозападна Македония, българитѣ казватъ на януарий *коложег* — стредѣ-зима *коложега*, — на мартъ — *летник*, на юний — *цървенник*¹¹⁾, на юлий — *жетвар*, на декемврий — *жндре*¹²⁾. *Спасъ Вацовъ* споменва въ своята книга „Народна метеорология“, Сф. 1900 г. X с., че м. априлъ се казвалъ *лъжко*, *лъжи-трѣвъ*, юний — *цървенникъ*, *сѣнокосъ*, юлий — *жтваръ*, *горещникъ*, септемврий — *руенъ*, но въ кои именно мѣста, не посочва. — Въ с. Градоборъ (Солунско) м. октомврий се казва *листопад*. За послѣдното название споменува и *К. А. Шапкаревъ*¹³⁾.

И тъй повечето мѣсеци у насъ се именуватъ споредъ главния праздникъ прѣвъ мѣсеца. Интересно е, че ноемврия въ Родопитѣ се казва *георгиевския* мѣсецъ споредъ името на незначителния християнски праздникъ—прѣнесение мощитѣ на Св. Георгия — на 3 ноемврий. Въ Прилѣцъ тоя праздникъ се праздува на 26 сжщия мѣсецъ, и се нарича български Св. Георгия. Вѣроятно, той е Св. Георги софийски мъченикъ, когото споменва *О. Паусия* въ „Славянобългарската история“¹⁴⁾. *А. Теодоровъ* поставя името на тоя мѣсецъ въ свръзка съ полскитѣ работи, които продължаватъ и прѣвъ есенята, чийто покровителъ е Св. Георги, на когото величанията прѣкратяватъ прѣвъ тоя мѣсецъ¹⁵⁾. Отъ старобългарскитѣ имена запазени сж:

⁷⁾ Родопски старини, кн. I. Пловдивъ, 1887 г. 56 стр; ср. *Кисево* въ Сборникъ за н. у. и пр. VIII, 148 стр.)

⁸⁾ *Д. Мариновъ*, Жива Старина, I кн. Русе, 1891 г. 12—13 стр.

⁹⁾ *Д-ръ Л. Милетичъ*, Сборникъ за нар. ум. и пр. II, 206 стр.

¹⁰⁾ Ор. cit.

¹¹⁾ *Мил. № 50.*

¹²⁾ *Е. Спрестрановъ* въ Сборникъ за н. у. и пр. XVI—XVII, 2 отд. 24—37.

¹³⁾ Въ Сборника мж I кн. VI стр.

¹⁴⁾ *А. Теодоровъ*, Трѣмъ, Пловдивъ, 1898 г. 118 стр.

¹⁵⁾ Българска литература, П-въ, 1896 г. 20 стр.

сѣчко, малки сѣчко, мали сѣчко, (сѣчънь) ва февруарий, лощко, лѣшко (лѣжочекъ) ва априль, сѣмокосъ (сѣнокосъ) ва юний, руенъ, руѣнъ (руѣенъ) ва септемврий, листопад (листопадъ) за октомврий. Освѣнъ тия още студения (студенъ). лѣтенъ, летник (лѣгънъ) и цървеник (чръкнъ) за януарий, мартъ и юний виѣсто за старобългарскитѣ май, юлий и декемврий. Възъ основа на старобългарското име лѣжочекъ (априль) е произлѣзло името лѣжи трѣвъ на сѣщия мѣсець. Народътъ вѣрва, че прѣвъ този мѣсець врѣмето е непостоянно, та трѣвата се лѣжела и излизала¹⁵⁾. Сѣщото име и сѣщото вѣрване има у сѣрбитѣ и хърватитѣ¹⁶⁾.

Остатъкъ отъ езическитѣ празници сѣ горешникътъ (юний) и русалски мѣсець (юлий). — Названията гулѣминъ (януарий), малькинъ, малкоманъ (февруарий) се казватъ така по днитѣ на тия мѣсеци — 31 и 28 (29) дена. — *Игусъ*, *ягустъ* сѣ отъ августъ. — Названието *Йочку* за м. май твърдѣ е възможно да е въ свръзка съ християнския празникъ прѣвъ тоя мѣсець Св. Иоанъ Богословъ. Въ говоритѣ често се срѣща умалително име отъ Иванъ — *Йочко*.

Старославянското име *коложегъ* на м. декемврий, запазено само у българитѣ и албанцитѣ¹⁷⁾, прѣдставя интересъ, понеже то иде да засвѣдочи, какъ първоначално славянитѣ сѣ си прѣдставяли слънцето като колело, търкало, и то тъкмо прѣвъ онова врѣме, когато се е празнувало рождението на слънцето¹⁸⁾. Коложегъ е прѣнесенъ въ югозападнитѣ говори въ Македония на м. януари, а споредъ Л. Каравеловъ — на декември. Л. Н. Аванасъевъ отиде много далече, като тълкува прѣдставката за Коложегъ. „По арийскитѣ прѣдстави, казва той, всѣки път, когато дяволитѣ замрачаватъ слънцето — дневната свѣтлина, — товъ часъ излиза богътъ на гърма, който добива огънь отъ облацитѣ, като удари о нѣкое дърво, отново се запалва слънчевото колело. Това сѣщо прѣдставление е и за възраждането

¹⁵⁾ Д-ръ Л. Милетицъ, Сборникъ за н. у. и пр. II г. 206 стр.

¹⁶⁾ Б. Тих. Борђевицъ въ „Караѿи“, лист за српски народни живот, обичаје и предане, Алексинац I г. 77 стр., ср. наведената бѣлѣжка отъ проф. Милетицъ, Д-ръ Фр. Миклошичъ и пр. 97 стр. на проф. D-r V. Jagić „Rad“, V 225 стр.

¹⁷⁾ Д-ръ Ис. Д. Шимановъ, Приносъ къмъ народната етимология въ „Сборникъ за н. у. и пр. IX. 586.

¹⁸⁾ За словянскитѣ прѣдстави вж. Dr H. Machal, Nakres slóvanckéhc, báje-sloví, Praha, 1891, 40 стр.; Д. Матовъ, Бѣлѣжки върху българската нар. словесность, отд. отп. отъ „Сборникъ за н. у.“.

на слънцето, запазено въ името на *коложега* (декемврий) у българитъ¹⁹). *G. Krek* и проф. *Милетичъ* се изказаха по-опредѣлено за значението на *коложегъ*. Значението на *коложегъ*, казва проф. *Милетичъ*, трѣбва да е „ново запалване на слънчевото колело“. До скоро е съществувалъ у словенцитъ въ Коринтия и поляцитъ въ Галиция обичай, който напълно потвърждава догаждането, че раждането на слънцето се е прѣдставлявало като отново запалено *коло-търкало*, а именно запалвали съ съ смола и намавано и съ вѣнци украсено колело и така го търкаляли отъ нѣкой висъ надолу“²⁰).

Коложегъ е подвъргнатъ и на народна етимология. Въ Прилѣпъ има това прѣдание: „Коложег (януарий) дека колите и изгориле во тоі месец, за тоа го викат коложег“. Или веднажъ настанала такъва тежка зима, гдѣто гжскитъ, като хвърчели, замръзнали на въздуха и паднали. Не останало у людетъ дърва, въ гората не можели да отиватъ. Принудили се да изгорятъ и колата си, та отъ тогава мѣсецъ се нарекълъ „коложегъ“²¹). Въ Лѣсковецъ българитъ наричатъ януари *коложег*, като обясняватъ, че прѣзъ този мѣсецъ ставалъ такъвъ голѣмъ студъ, щото людетъ горѣли и колята си²²). Ћорѣвић въ забѣлѣжка къмъ наведеното мѣсто съобщава, че въ Македония на м. януарий казвали по турски *арабаѣкан* (горене кола), но дѣ именно, не посочва.

4 ноември 1902 г.

¹⁹) Вж. Поэтическія възрѣнія славянъ на природу, Москва. III т. 738 стр.

²⁰) Вж. Einleitung in die sl. Literaturgeschichte II 588 стр.; Сборникъ за н. у. и пр. II, 206 стр.

²¹) *Шимановъ* ср. cit

²²) В. Тух. Барѣвић, оп. cit.